

ANADOLU

M.Ö. 2. binyılda Anadolu'nun batısında büyük bir siyasal ve askeri güç yoktu. Ülke, en ünlüsü Arzava olan birtakım beylikler arasında paylaşılmıştı. Bu dönemde Yunanistan'da hüküm süren Akhalar (Mikenler) Doğu ve Batı Akdeniz kıyılarında olduğu gibi, Batı Anadolu kıyılarında da ticaret kolonileri kurmuşlardı. Batı Anadolu'da Miken eserlerinin bulunduğu merkezler arasında kuzeyden güneye Troia, Beşiktepe, Panaztepe (Menemen), Smyrna, Limantepe, Bademgediği Tepe, Kolophon (Değirmendere), Ephe- sos, Miletos, lasos ve Bodrum-Müskebi'yi (şimdi Ortakent) sayabiliriz. Buralarda bulunan Miken (Akha) keramikleri M.Ö. 16.-15. yüzyıldan itibaren Akhalarm Batı Anadolu'ya geldiklerini işaret etmektedir. Kuşkusuz söz konusu malzeme dışarıdan bir göçü işaret edebileceği gibi bazı durumlarda onların ticaret yoluyla gelmiş olabileceğini ya da Miken taklidi yerel üretim olabileceğini de gösterebilir. Yukarıda sözü edilen merkezlerden Miletos, Hitit metinlerinde geçen Millavanda ile eşitlenmektedir. Millavanda (veya Milavata) ise, yine Hitit metinlerinde geçen Ahhiyava (Akha) ülkesinin Batı, Anadolu'daki bir üssü idi. Fakat son yıllarda, daha önce de değindiğimiz gibi, Millavanda'mn Miletos'la değil, Milyas'la eşitliği üzerinde de durulmaktadır. Bu arada Miletos'ta Akha unsurlarından önce Minos (Girit) unsurlarının da tespit edildiğini hatırlatalım.

Anadolu'nun kuzeybatı köşesinde yer alan Troia M.Ö. 3. binyılda olduğu gibi, 2. binyılda da yerleşime sahne olmuştu. Troia'nın VI. tabakası Orta ve Son Tunç Çağlarının temsil edildiği M.Ö. 2. binyılı kapsamaktadır. VII. tabaka ise Tunç Çağı'nın sonları ya da M.Ö. 2. binyılın sonlarıdır. Troia Sa- vaşı'nın VII. ya da VI. tabakalar ile temsil edilen kentlerden birinde geçtiği düşünülmektedir (MÖ yak. 13. yüzyıl ikinci yarısı).

M.Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da Asurca *kanım* (liman) adını taşıyan çok sayıda pazar yeri kurulmuştur. Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerde buldukları bu pazar yerleri arasında en ünlüsü Kaneş (Kültepe) dir. *Kanimi* ar dışında küçük ölçekli konaklama birimleri de vardı ki bunlar da *vabartum* olarak adlandırılmaktaydı. Asur Ticaret Kolonileri Çağı adı verilen dönemde meydana getirilen kurumlar ve vakurlumlar, Asurlu tüccarların Mezopotamya ile Anadolu arasında gerçekleştirdikleri ticari etkinliklerin odak noktalarını oluşturuyordu; ancak, Mezopotamya ile yapılan ticaretin Ege Dünyasındaki etkileri açık değildir. Anadolu, bu ticaretin önemli bir rolünü üstlenen Asurlu tüccarlar aracılığıyla yazı ile tanıştı. Mezopotamya'da ise yazı, M.Ö. 4. binyılın sonlarından itibaren vardı.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı”, söz konusu dönemde Anadolu’da yan yana yaşayan irili ufaklı beyliklerden dolayı, aynı zamanda “Hatti Beylikleri Çağı” olarak da adlandırılmaktadır. Bu beyliklerden adlan günümüze gelebilmiş olanlar arasında en önemlileri şunlardır; Neşa / Kaneş (Kültepe), Hattuşa (Boğazköy), Puruşanda (Acemhöyük), Kuşşara, Zalpa ve Mama. Anadolu’da M.Ö. 2. binyılda konuşulan diller ise şöyle sıralanabilir: Hurrili (Hurrice), Hattili (Hanice), Luvili (Luvice), Palaumnili (Palaca), Neşili (Neşaca ya da Hititçe).

M.Ö. 2. binyılda Anadolu’daki en büyük güç ise Orta Anadolu’da merkezi bir devlet kurmuş olan Hititler’dir. Hint-Avrupalı bir topluluk olan Hititlerin Anadolu’ya ne zaman ve nereden geldikleri kesin olarak bilinmiyor. Bir görüşe göre M.Ö. 2000 yılları civarında ya Kafkaslar yoluyla doğudan ya da Boğazlar yoluyla batıdan gelmişlerdir. Son yıllarda öne sürülen bir başka görüş ise Hititler’in daha önceden bölgede yaşadıkları, yani Anadolu’nun yerli halkı olduklarıdır. Bir süre sonra Hitit Krallığını kurmuşlardır, ilk kralı I. Hattuşili’dir (M.Ö. 1650-1620). Asıl adı Labarna olan kral, Hattuşa’yı (Boğazköy) başkent yapmış ve bundan dolayı kendisi de “Hattuşalı” anlamına gelen Hattuşili adını almıştır. Bu kral zamanında Hititler, krallığın sınırlarını genişletmek için Kuzey Suriye’ye seferler düzenlemişlerdir. Kendisinden sonra gelen hükümdarlar da başarılı seferler yaparak, krallığın büyümesini sağlamışlardır; devlet, I. Suppiluliuma’dan (M.Ö. 1380-1345) itibaren bir imparatorluk haline gelmiştir. Hitit İmparatorluğu’nun son kralı ise II. Şuppiluliuma (1210-1200) idi.

Önasya’nın bu görkemli devleti M.Ö. 1200 yıllarında tarihten silinmiştir. Hitit Devleti’nin yıkılışındaki en büyük etkenler, kendi iç yapısındaki çöküş ile birlikte, son yıllardaki kuraklık ve kıtlık, Arzava ülkelerinin ve Batı Anadolu’daki küçük krallıkların ayaklanmaları, kuzeyden gelen Ege Göçleri sırasında “Deniz Kavimleri” ile Karadeniz dağlarındaki ezeli düşmanları Kaşkalann akımları olmuştur. Yeni egemen güçlerin baskılan sonucu Hititler, Güneydoğu Anadolu ve Suriye’ye çekilerek M.Ö. 1. binyılın ilk yarısında bölgenin yerli halkı Luviler ile birlikte “Geç Hititler” (veya Neo-Hititler) olarak yaşamlarını ve geleneklerini kent-devleti halinde sürdürmüşlerdir.

Anadolu’daki önemli Hitit merkezleri arasında, Boğazköy, Alishar, Alacahöyük, Eskişehir, Maşathöyük, Gözlükule, Yumuktepe, Kilisetepe ve Ortaköy’ü sayabiliriz. Ayrıca önemli Hitit kültür merkezlerinden İnandıktepe ve İmikuşağı’nda da çeşitli türde ilgi çekici buluntular ele geçmiştir. Hitit Devletinin Orta Tunç Çağındaki dönemi “Eski Hitit” olarak adlandırılmakta; Son Tunç Çağı ile “İmparatorluk” dönemi başlamaktadır. Dünya tarihinin en

önemli savaşlarından biri olan Kadeş Savaşı, M.Ö. 1285 / 1275 yılında Hitit Kralı II. Muvattalli ile Mısır Kralı II. Ramses arasında yapılmıştır.

HOMEROS ÖNCESİ DÖNEMDEN ARKAİK ÇAĞ'IN SONUNA KADAR

Ege ve Dor göçleri

Akha (Miken) uygarlığı, son yıllarda rağbet edilmeyen bir görüşe göre, Ege Göçleri çerçevesinde Yunanistan'ın kuzeyinden güneye inen Dorlar tarafından M.Ö. 1200 / 1150 yılları civarında yıkılmıştır. Dorlar, bir süre Yunanistan'ın kuzeyindeki Doris bölgesinde oturduktan sonra Peloponnesos, Girit, Anadolu'nun güneybatı kıyıları ve bu kıyıların önündeki adalara yerleşmişlerdir. Dorlar da, Akhalılar gibi Yunanca konuşuyorlardı; fakat bir görüşe göre Akhalılar Aeol ve Ion lehçesini, Dorlar ise Dor lehçesini kullanıyorlardı. Dorların Dor lehçesini kullanmış olmalarında pek bir tartışma olmasa da, Akhalıların Aeol ve Ion lehçelerini kullanmaları tartışmalıdır. Yapılan dilbilimsel araştırmalar Ion lehçesinin M.Ö. yak. 1200'den önce mevcut olmadığını göstermiştir. Hatta, tartışmalı olsa da, Aeol ve Dor lehçelerinin o tarihlerde belirgin bir şekilde birbirinden ayrılmadığı öne sürülmektedir. Özetle, Yunanistan'ın kuzeyi ile güneyi arasında dilbilimsel açıdan bir farklılık yoktu. Diğer bölgelerden Dor'lar, Attika, Euboia, Ege Adaları ve Anadolu'nun batı kıyılarının orta kesimine; Aeoliler ise, Lesbos Adası ve Anadolu'nun kuzeybatısına (Çandarlı Körfezi çevresine) yerleşmişlerdir.

Batı Anadolu'ya ilk gelenler Aeoliler idi. Yunanistan'daki Tesalya ve Boiotia bölgelerinden gelen Aeoliler, Lesbos Adası ile Batı Anadolu'nun kuzey kesimine yerleştiler. Bu nedenle bu bölge Aiolis adını aldı. Herodotos (1.149) on iki Aiol kentinden söz etmektedir. Bu kentler, Kyme (Aliğa-Nemrut Köyü), Larissa (Buruncuk Köyü), Neontheikhos (Yamkköy), Temnos (Görece-Kayalık Tepesi), Killa (Zeytinli Köyü yakınında?), Notion (Ahmetbeyli), Aigirossa (Kavaklıdere Köyü), Pitane (Çandarlı), Aigai (Köseler Köyü-Nemrutkale), Myrina (Aliğa-Karabaktepe), Gryneion (Yenişâk-ran) ve Smyrna'dır (İzmir). Fakat Smyrna sonradan Ionia'ya dahil olmuştur. Ayrıca Kyme, Aiolis'teki başka uzak kentlerin de kurucusu idi Herodotos, Aiolis'in Ionia'dan daha bereketli ama havasının onun kadar güzel olmadığını söylemektedir. Aiolis'in hemen doğusunda, Kaikos (Bakırçay) vadisi ve kuzeyindeki dağlarda, kent yaşamından uzak bir halk olan Mysialılar yaşıyorlardı. Aiolis'in kuzeyinde yer alan Troas'taki en önemli Aiol kentleri Kebren ve Skepsis idi.

Daha sonra İonlar, Batı Anadolu'nun orta kesimine yerleştiler ve bölge onların adından dolayı İonia ismini aldı., Kuşkusuz, İon kolonizasyonu, Aiol kolonizasyonundan sonra ama yine M.Ö. 10. yüzyıl sonlarında gerçekleşmişti. ; İonlar, Peloponnesos'un kuzeyindeki yurtlarından sürülüp geçici bir süre Atina'da yerleşmişler ve geleneğe göre Atina Kralı Kodros'un oğullarının liderliğinde Batı Anadolu'da bugünkü İzmir ve civarına göç etmişlerdi. Birkaç kuşak sürmüştü olduğu anlaşılan bu göç hareketi, "Büyük Kolonizasyon" ile karıştırılmamalıdır; çünkü iskâncılar bir ana kente herhangi dinsel veya sosyal kurumlarla bağlı değildi; kendi bağımsız siyasal yapılarını kurmuşlardı; ancak yine de İonların Atina'ya karşı her zaman duygusal bir bağı olduğu bilinen bir gerçektir, İonia'nın güney sınırı Büyük Menderes Irmağı'na değin uzanıyordu. Herodotos'un (1.142) sözünü ettiği on iki / İon kenti, Miletos (Balat), Myus (Avşar Köyü), Priene (Güllübahçe), Ephesos (Selçuk), Kolophon (Değirmenlere), Lebedos (Gümüldür), Teos (Sığacık), Klazomenai (Urla), Phokaia (Eski Foça), Khios (Sakız Adası), Erythrai (Udin) ve Samos'tur (Sisam Adası). Bu kentlere daha sonra on üçüncü, kent olarak Smyrna dahil olmuştur. On iki İon kenti, Panionion (İonia Birliği) çatısı altında bir birlik oluşturmuşlardı. Dinsel ve siyasal nitelikli bu birliğin toplantı yeri Priene topraklarında olup bugünkü Güzelçamlı mevkiindeydi. Birliğin üye kentlerin bağımsızlığını kısıtlayıcı bir politikası yoktu. Birliğin kurulma nedeni olarak bazı önde gelen İon kentlerinin, Ephesos'un güneyindeki Melia / Melie halkına savaş ilan etmesi gösterilmektedir. Melia'daki Poseidon Helikonios Tapınağı yeni federal merkezin tapınağı olmuştur. Herodotos (1.142), İonia'nın havasının ve ikliminin hiçbir bölge ile karşılaştırılmayacak kadar güzel olduğunu söylemektedir.

Son olarak da Dorlar, Batı Anadolu'nun güneybatı köşesi ile karşısındaki adalara, özellikle Rhodos ve Kos'a (İstanköy) yerleştiler. Bu bölge, burada daha önce yaşayan Karlar'dan dolayı Karia adını taşımaktadır. Karia'daki önemli Dor kentleri arasında Halikarnassos (Bodrum), Lindos (Rhodos Adası'nda), Ialysos (Rhodos Adası'nda), Kameiros (Rhodos Adası'nda), Kos (İstanköy Adası) ve Knidos'u (Patça-Reşadiye) sayabiliriz. Eskiçağ yazarları Halikarnassoslu Yunanistan'ın Argolis bölgesindeki Troizen'den gelen göçmenlerin, Knidos'u ise Spartalıların kurduğunu belirtir. İonların on iki kent- devleti gibi, Dorların da altı kentten oluşan bir birlikleri vardı ve dinsel merkezleri Knidos toprakları içinde bulunan Triopion Apollon Tapınağı idi. Herodotos'un anlattığına göre (I. 144) Halikarnassoslu Agasikles, Apollon onuruna düzenlenen yarışmalardan birinde kazandığı üç ayaklı kazanı, âdet olduğu üzere tapınağa adanmak yerine evine götürmüştü ve bu yüzden diğer beş Dor kenti Halikarnassos'a tapınağın kapılarını kapatmışlardı.

İonia, Aiolis ve Karia bölgesindeki kentlerin çoğu, kıyıya dar bir kıstakla (isihmos) bağı yarımada (tombolo'lar) üzerinde kurulmuşlardı. Bu koşullar denizci halklar için elverişli olduğu gibi, kara tarafından gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı güçlü bir savunmaya da imkân veriyordu. Bu tür kentlere Lebedos ve Myonnesos örnek gösterilebilir. Batı Anadolu bölgesinde yer alan Yunan kökenli bu kent devletleri hiçbir zaman bir araya gelip tek bir Hellen (Yunan) devlet çatısı altında toplanmamıştır. Söz konusu kent devletlerini bir arada tutan dil, din ve kültür birliğiydi. Bu kent devletleri Eski Yunanca'yı konuşuyorlar; Homeros'un da anlattığı tanrılara (Zeus, Athena, Apollon, Artemis, Poseidon gibi) inanıyorlardı. Sanat, mimarlık, giyim kuşam, gelenek, görenek açısından Eski Yunan dünyası ile benzeşen bir kültürü paylaşıyorlardı.

**DERS NOTLARI VE GÖRSELLER SADECE EĞİTİM AMAÇLI
KULLANILMIŞTIR.
Prof. Dr. Vedat KELEŞ Ders Notları.**